

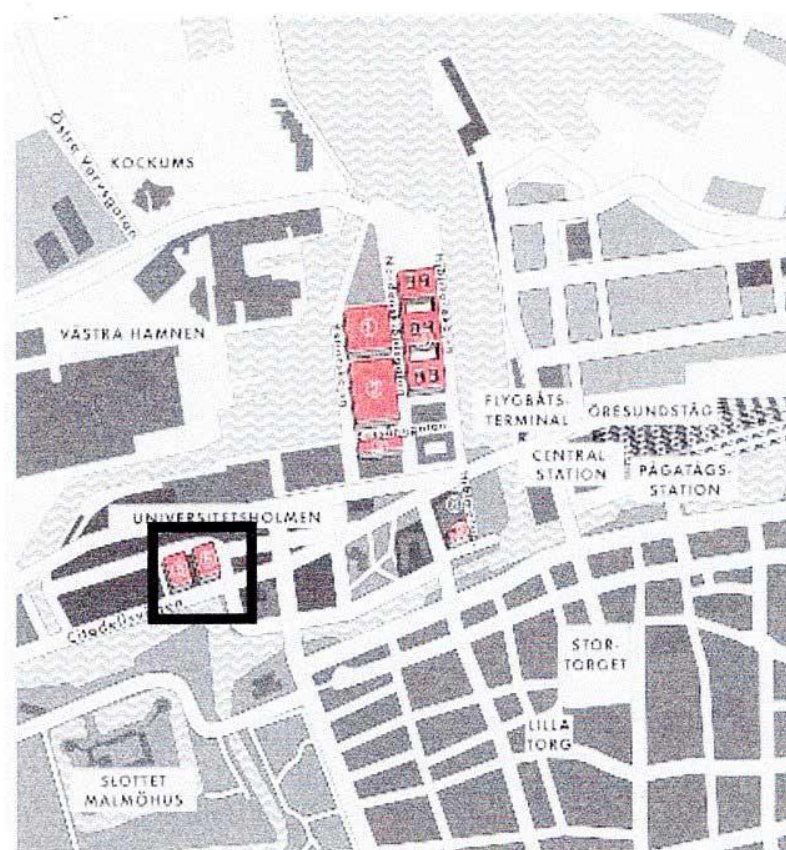
INDUSTRIHISTORISK FÖRENING FÖR REGION SKÅNE

INBJUDAN

Föreningens medlemmar och andra intresserade hälsas hjärtligt
välkomna till föreningens första arrangemang
tisdagen den 27 november kl. 19.00 på
Malmö högskola, Teknik och samhälle, Gäddan 8,
Citadellsvägen 7, sal 104.

Kvällens arrangemang inleds med en kortfattad information om arbetet i
interimsstyrelsen och om planerna för kommande arrangemang av
ordföranden Ebbe Hædersdal. Kvällens huvudevenemang är
ett spännande föredrag av byggnadshistorikern Per-Jan Pehrsson
med titeln:

Malmö – en industristad tar form.



FRI ENTRÉ!

Malmö – en industristad tar form

Föreläsare: Per-Jan Pehrsson

Tidig industrialisering och urbanisering

”Ångans århundrade” – 1800-talet. Utvecklingen börjar i England vid slutet av 1700-talet. Kolonialismens handel skapar kapital. Skiftesreformer och jordbruksrationalisering friställer arbetskraft. Tillgång till kol, järn, ull och importerad bomull ger förutsättningar för en tidig järn- och textilindustri. Järnkonstruktioner börjar användas i byggandet. Tekniska uppfinningar, ångmaskinen och järnvägarna ökar effektiviteten och transportmöjligheterna. Människor flyttar från landsbygden till nya tätorter och de snabbt växande städerna.

Efter ett par decennier kommer järnvägsbyggandet till Sverige. Det statliga stambanenätet byggs från Göteborg och Malmö 1856. Industrialiseringen får sitt genombrott under 1800-talets senare hälft. Genom utbyggnaden av hamn och järnväg ökar tillväxten i Malmö kraftigt. Fabriker och hyreshus börjar prägla stadsbilden. Offentliga parker anläggs som motvikt till den grå fabriksstaden. Malmö blir rikets tredje stad och inkörsport för nya idéer från kontinenten.

Bakgrund - exempel

1. Ångmaskin. Ritning ca 1800.
2. Spinneri i England ca 1800. Övergång från vattenkraft till ånga.
3. Magasin i Milford 1793, bärande konstruktion i järn och trä.
4. Farbairn järnbyggnadssystem ritning i Tekn. Tidskrift 1861.
5. Liverpool – Manchester, första tåget på banan 1825, samtida bild
6. Järnvägssystemet i Europa (påbörjat på 1820-talet i England).
7. Stadstillväxt i Europa. Diagram.
8. Slum och överflöd: East End och Regent's Street i London. ”Public Health Act” 1848.

Malmö - exempel

1. Karta över Malmö 1794.
2. Regale Bränneri i Östra Förstaden 1776, lantmäterikarta.
3. Karta över Malmö 1850.
4. Vy över Malmö från väster 1857, teckning av Ludvig Messman.
5. Stambanan Malmö-Lund 1856, illustrerad karta.
6. Befolkningsutvecklingen i Malmö 1800-1970, diagram.
7. Malmö – bebyggelsens spridning 1962, schematisk karta.
8. Modell över svensk stadsutveckling under industrialiseringen, Lennart Améen 1964.
9. Vy över Östergatan i Malmö omkr 1865. Hantverksgårdar blir industri.
10. Karta över Malmö 1867. Offentliga byggnader och tidiga industrier i stadskärnan.
11. Bomullsväveriet vid Engelbrektsgratan, bostadshus från 1827 ombyggt till väveri 1855, rivet 1911.
12. Spinneriet vid Kalendegatan 1857, fabrik i engelsk gotisk stil för Manufaktur Aktiebolaget (MAB), planritning, inredning och maskiner från firman Parr, Curtis & Madeley i Manchester, rivet.
13. Malmö Yllefabrik AB vid Kalendegatan/Södra promenaden 1867-(1888)-,
14. Gasverket i Malmö (för belysning), uppfört 1854 av Fox & Henderson, London, rivet 1900.
15. Malmö Franska ångkvarn (vid Stora Trädgårdsgatan) 1869-1898, tidstypiska fasader i gult tegel med röda lisener.
16. A. P. Sjöbergs fabriker vid Humlegatan 1873- med Sjöbergiska palatset 1893 av Alfred Arwidius, byggnadsminne
17. Svedbergs bageri 1899 vid Stora Trädgårdsgatan av Alfred Arwidius, rivet.
18. F. H. Kockums tobaksfabrik vid Stortorget, grundad av Frans Suell, 1772-, uppgick i Tobaksmonopolet 1915, riven.
19. Kockums sommarställe Holmen i Södra Förstaden 1840, rivet.
20. Kockums Mekaniska Werkstad och gjuteri i Södra Förstaden, 1840-1913 (1986), riven.
21. Kockums sortiment: jordbruksredskap, spisar, lokomobiler m m, fr o m 1860-talet: järnvägsvagnar.
22. Kockums karusell i S. Förstaden, 1840-talet.
23. Arbetarförstaden Lugnet i S. Förstaden 1856- revs omkr 1970, styckningsplan ca 1856 av lantmätaren August Kloo.
24. Lugnet: envånings bostadshus, ca 1858. Lersten, tegel och korsvirke, lägenheter med 1 rum o kokvrå.
25. Arbetarförstaden Kirseberg, plan över bebyggelsen 1870 (Améen).
26. Sofielund, ”utomgränsbebyggelse” (1878-1910), inkorporerad med Malmö 1911, karta år 1900 (Améen).
27. Tändsticksfabrik i Östra Förstaden, inrymd i äldre korsvirkesmagasin, upphörde 1921, riven.
28. Porslinsfabriken i Östra Förstaden 1875-76, delvis använd för andra verksamheter till 1970-talet, riven.
29. Carl Lunds fabrik i Södra Förstaden 1883, tillbyggnader 1897-99. (uppgick i PLM 1952), riven.
30. Kockums verkstad i Södra Förstaden 1840-1913, kartor och bilder, riven.
31. Kvarteren kring Davidshallstorg 1928-, bostäder på utrymt industriområde. Stadsplan Erik Bülow-Hübe.

Nya energikällor och byggnadsmaterial, industriutflyttning ur stadskärnan, 1900-talets storindustri

Olja och elektricitet är de nya energikällorna. Belysning och industrimaskiner elektrifieras. Eldrivna spårvägsnät och järnvägar gynnar resor och transporter. Massbilismen ger upphov till mer utspridd bebyggelse och ett utbyggt vägnät. Nya byggnadsmaterial och konstruktioner (armerad betong, stål och andra metaller) möjliggör storskaligt byggande.

På 1880-talet börjar utrymmeskrävande företag i Malmö flytta ut ur innerstaden. Industrin blir mera storskalig. Nya industriområden uppstår. Flera av landets ledande industrier startar i Malmö. Staden är en viktig miljö för utvecklingen av arbetarrörelsen och den kooperativa rörelsen. Industrialiseringen når sin höjdpunkt på 1960-talet. Då får också bostadsbyggande i armerad betong och elementbygge sitt massiva genomslag i miljonprogrammet. Textil- och varvskriserna under 1970- och 80-talet markerar slutet på Malmös storhetstid som industristad.

Bakgrund - exempel

1. Den första säkerhetshissen 1853, av Elisha Graves Otis.
2. Leiter Building i Chicago 1889 av William Le Baron Jenney. Stålkonstruktion.
3. Armerad betong. Patentritning 1892 av Francois Hennebique.
4. Hyreshus i Paris med stomme av armerad betong 1902 (Rue Franklin) av Auguste Perret.
5. Cité Industrielle. Projekt 1904-17 av Tony Garnier. Industristad i armerad betong.
9. Turbinhall för AEG i Berlin 1908-9 av Peter Behrens. Stålkonstruktion (trelänksbåge), icke-bärande väggar.
10. Fords bilfabriker i Detroit 1909-18 av Albert Kahn. Den rationella fabriken med löpande band. Betongkonstruktion.
11. Skolästfabrik i Alfeld-a-d-Leine 1910-25, av Walter Gropius och Adolf Meyer. Curtain wall – hängande glasfasad.
12. Modellfabrik för Werkbunds utställning i Köln 1914. Walter Gropius.

Malmö - exempel

1. Mattsons bryggeri flyttar till Kirseberg 1883, Malmö Bryggeri AB till Södra Förstaden 1884 (Andréelundsvägen), Richters Bryggeri till S. Förstaden 1889 (Möllevångsgatan), Malmquists bryggeri till Södervärn 1898 (Ystadvägen).
2. Richters Bryggeri vid Möllevångsgatan 1889-1913, ark.: 1889- Salomon Sörensen, 1898- Arvid Ahnrborg.
3. Malmö Konfekt- och Chokoladfabrik - Mazetti (1888-1992), ark.: 1888 Frederik Wilhelm Reimer, 1897 Theodor Wählin, 1905-20 Valdemar o. Bernhard Ingemann, 1936-40 Eiler Graebe, Aage Schoug, 1963 Arne Renntoft.
4. Hultmans chokoladfabrik vid Baltzarsgatan 1897, ark. Theodor Wählin.
5. Fabriksaktiebolaget Skandinavien vid Bergsgatan, byggt 1893-1912, S. Sörensen, Th. Wählin, A. Stoltz.
6. Möllevångens norra del innehöll många industrier, sammanbyggda med hyreshus från sekelskiftet 1900, nu rivna eller nedlagda, bl a Ryska Gummifabriken, Eiser Trika, bilverkstaden Scania, Pålssons bageri, Solidars bageri.
7. Solidars bageri 1917-2001, ark.: 1938 E. Graebe och A. Schoug (kontorsbyggnad), 1953 O. Lindqvist (bageri) m fl.
8. Malmö Yllefabrik AB 1867 ("Doffelen") brinner 1888, återuppbyggs m. stålstomme, ark. Salomon Sörensen, riven.
9. MAB bomullsspinneri flyttas 1899 till stor enplansfabrik i Södervärn (Trelleborgsvägen), ark. Axel Stenberg m fl.
10. Kürzels vigognespinneri i Södervärn 1896- (Ystadvägen), ark. Theodor Wählin, Axel Stenberg.
11. Bilfabriken Scania i Södervärn (Trelleborgsvägen) 1901- (1911-27 Scania-Vabis), riven.
12. Malmö Strumpfabrik flyttar in i Scania-Vabis lokaler 1929, nybyggnad 1933, påbyggnad till 5 vån. 1947-49, 1960.
13. Centralgaraget vid Baltzarsgatan 1929, 1939, ark. C. Melin, C. Rosell (1929), Carl-Axel Stoltz 1939), armerad betong.
14. Margarinfabriken Zenith vid Sallerupsvägen (1898-1965), ark.: 1898 Theodor Wählin, 1955-58 Tage Möller (ombyggnad till helautomatiskt slutet system - margarin "orört av människohand"), riven.
15. AB Bleckvarufabriken i Sofielund (senare PLM) 1911, ark. Axel Stenberg, ombyggd, delvis riven.
16. Kommunala anläggningar: Gasverket, 1897-98, ark. Alfred Arwidius, huvudsakligen rivet.
17. Kommunala anläggningar: Elverket, 1901, ark. John Smedberg, ombyggt till konsthall.
18. Kommunala anläggningar: Slakthuset, 1904, ark. Salomon Sörensen, ombyggt till nöjeslokaler.
19. Kommunala anläggningar: Vattenverk vid Pildammarna och Bulltofta, vattentorn i Kirseberg (1878), vid Pildammarna (1904), ark. Harald Boklund, i Möllevången (1914-16), ark. Salomon Sörensen.
20. S J verkstäder vid Kirseberg 1914, rationella hallar i tegel, betong och stål.
21. Limhamn - fiskeläge, industrisamhälle och trädgårdsstad intill Cementfabriken, inkorporerat 1915, foto 1970.
22. Limhamns (1888-) och Lommas (1872-) cementfabriker, reklamplansch från Skånska Cement AB på 1890-talet.
23. R. F. Berg, v d i Skånska Cement AB 1875-1907, religiöst engagerad – kallades därför "Cement-Jesus".
24. Betelkyrkan i S. Förstaden 1886 av John Smedberg, dekorelement från Skånska Cementgjuteriet, foto 1969, riven.
25. Nordiska Pålsvärfabriken i Malmö 1906, byggd av kalksandsten, Ewe & Melin, foto 1977, riven.
26. Skånska Cementgjuteriets övriga sortiment: cementrör, golvplattor, trappor, husgrunder, Hennebiquekonstruktioner.
27. Magasin i frihamnen 1922, ark. Frans Fredriksson, pelardäck i armerad betong.
28. Pågens bageri (f d Pålssons) vid Lantmannagatan 1960-69, ark. Ralph Erskine, armerad betong, stål och plåt.
29. Kockums varv i V. Hamnområdet 1873-(1986), kartor och bilder.
30. Stora torrdockan 1911.
31. Nya varvsbyggnader 1911-13, Axel Stenberg.
32. Storvarvets byggnader: kontorshus 1954 av Paul Hedquist, dockan och monteringshall 1968 och kranen 1971-74.
33. Saabs bilfabrik 1989- , ark. LCA Arkitekter i Malmö, ombyggt till utställningsbyggnad för Malmömässan.
34. Bo01 – ny stadsdel på utrymt industriområde i Västra hamnen 2001, plan Klas Tham.